

FURQAT LYRICISM

Mehribon Qo'shnazarova

UrDU academic Lyceum teacher

Akbar Otaboyev

Graduate student of UrDU

Annotation: this article is devoted to highlighting the topic and idea of the Furqat lyric, the features of the genre, the artistic skill of the Adib, the fact that the Adib lyric is a huge treasure of the national spirit, culture and values.

Keywords: Furqat, lyric, genre, Ghazal, mukhammas, musaddas, Tarji'band, masnawi.

Zokirjon Xolmuhammad o'g'li Furqat-milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyotining zabardast vakillaridan biri. U shoir va adib, adabiyotshunos va muarrix, elshunos va mutarjim sifatida o'zidan boy ma'naviy meros qoldirdi. Faqat bugina emas. U birinchi o'zbek jurnalisti ham edi. "Turkiston viloyatining gazetisi" sahifalarida chop etilgan adabiy va siyosiy publitsistik maqolalari ko'p jihatdan bugun ham o'z dolzarbligini yoqotgan emas. Shuningdek, Furqat zamonasining mashhur hattotlaridan edi. Uning bu borada ko'plab shogirdlar yetishtirganligi manbalarda qayd etilgan. Tabib sifatida shuhrati yana-da yuksak bo'lganligi ma'lum. "Zubdatul hukamo" unvonining sohibi bo'lganligiyoq uning bu boradagi kamoloti nechog'lik ekanligi dalil. U sayyoh sifatida Turkiya, Bulg'oriya, Yunoniston, arab mamlakatlari, shuningdek, Hindiston va Xitoyda bo'ldi. Safar taassurotlari, o'sha davr kishilarining ma'naviy olami, turli davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot darajasi to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni yozib qoldirgan. Bir so'z bilan aytganda, Furqat qomusiy olim va ijodkor sifatida milliy ma'naviyatimiz rivojiga ulkan hissa qo'shdi. Furqat lirikasiga bag'ishlangan yangi pedagogik texnologiyalar asosida ishlangan darsimni havola qilmoqchiman.

Mavzu: Furqat lirikasi

O'qituvchining kirish so'zi:

Vatan nadir – anglang ranj-u ozoridin,

So'rang uni Mirzo Bobur mozoridin.

O'z zuryodin haydab gulshan, gulzoridan,

Dovonlarda bag'ri biryon yurt edi bu.

Dilni o'rtar hamon g'am –u g'urbatlari,

Yot ellarda qolib ketdi turbatlari,

“Fig'onkim...” deb o'tdi qancha furqatlari,

Yorkentlarda ko'zi jayron yurt edi bu.

Ehtiros to'la g'azallari ,erkka tashna musaddaslari ,hijron iztiroblari barq urib turgan she'riy maktublari bilan adabiyotimizga toza va tiniq ohanglar olib kirgan iste'dodli va hassos shoir Zokirjon Furqat edi. Biroq uning hayoti g'oyat murakkab kechdi. Zamon uning taqdirini alg'ov-dalg'ov qilib yubordi, peshonasiga g'ariblikni, musofirlikni bitdi. U bir umr Vataniga qaytish armoni bilan yashadi. Lekin bu uning asarlarigagina nasib qildi. U ko'ngli tubidagi pinhon dardlarini she'rga to'kdi. Bu she'rlar vatan sog'inchini betakror ifodalagan eng sara asarlardan bo'lib qoldi.

Reja:

1. Furqat- milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyotining zabardast vakillaridan biri.
2. Adib lirikasining mavzu va g'oyasi.
3. Shoir lirikasining janr xususiyatlari.
4. “Fasli navbahor o'ldi”, “Adashganman” g'azallarining xususiy tahlili.
5. “ Kitobing kirmagan o'zbek elida bir xonadon yo'qdur, Rubobiy kuylaring yod bilmagan bir jonajon yo'qdur”.

Tayanch tushunchalar: g'azal, muxammas, musaddas, tarji'band, masnaviy.

Lug'at:

Subhidam-tong pallasi, abri nayson- ko'klamgi bulut, xonumon- uy-joy, oila, ro'zg'or, murg'iy- qush, sarv- tik o'sadigan daraxt

Dars quyidagi metodlarda olib boriladi: "Yozma bahs", "Sayohat", "Veyer", "Obrazli, xususiy tahlil qilish", "Bilim maskanidan bilimlar saroyigacha".

O'quvchilar gullar asosida ikki guruhga ajralib, bahs usuli ko'rinishida joylashib oladilar.

1-guruh "Furqat", 2-guruh "Ma'rifat" deb ataluvchi o'z nomlarini yangi mavzu bilan bog'lab sharhlab beradilar.

1. Raqib guruh a'zolari Ikkita-ikkita o'quvchidan juftlik hosil qilishadi.

2. Furqat ijodi yuzasidan yozma bahs qilishadi.

Yozma bahs asosida uy topshirig'i so'raladi. Raqiblar Furqat hayoti va ijodi bo'yicha o'z muammoli savollarini bir-birlariga gullar orqali yo'llaydilar. Belgilangan vaqtdan keyin gullar o'z egalariga qaytariladi va raqiblar bir-birlarining uy topshiriqlariga baho qo'yadilar va g'olib guruh vakillari rag'batlantiriladi.

Yangi mavzu topshiriqlari berilishidan oldin adib g'azallaridan ikki guruh vakillari mushoira qilishadi. Birinchi guruh a'zolari qaysi g'azalni aytib boshlashsa, ikkinchi guruh aynan shu g'azalning davomini aytishi zarurligi uqtiriladi:

Zokirjon Furqatni ,avvalo, shoir sifatida taniymiz. Keling, aziz o'quvchilar, bobomiz ruhini shod qilib ,yangi mavzuni mushoira bilan boshlasak.

Bahor ayyomi bo'ldiyu tushubdur boshima savdo,

Ki lola bargidek ko'nnglimda yuz ming dog'lar paydo.

Bu bahor ayyomi bo'ldi ,keling, ey ahiboblar,

Bog' aro no'sh aylaylik biz ham sharobi noblar

1-guruhga "Sayohat" usulida Furqat lirikasining mavzu va g'oyasini yoritish topshirig'I beriladi.

Furqat g'azallarida o'zini bulbulga qiyoslagani uchun bulbul obrazi orqali Furqat she'rlaridan bir bayt yozilgan rangli tarqatmalarni 1-guruh vakillariga beramiz va ushbu baytlarni Furqat qaysi shahar va davlatlarda sayohatda bo'lgan davrida yaratganligini hamda adib badiiy mahoratini qisqacha sharhlab berish topshirig'ini beramiz. Geografiya darsi bilan bog'lanib, o'quvchilarga "Furqat sayohati xaritasi"ni beramiz .O'quvchilar xarita orqali adib sayohatini hamda sayohat natijasida yaratilgan she'rlarini qisqacha sharhlab beradilar.

1-o'quvchi:

Bu bahor ayyomi bo'ldi, keling, ey ahboblar,

Bog' aro no'sh aylaylik biz ham sharobi noblar.

Bu bayt bilan boshlanuvchi g'azalda adib nido, sifatlash, tanosib kabi she'riy san'atlardan foydalangan hamda Qo'qondagi betakror bahor faslining go'zalligini ta'riflagan ,shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritada Qo'qon shahriga ilib qo'yaman deydi va tarqatmani Qo'qon shahriga ilib qo'yadi.

2-o'quvchi:

Ko'ngullarning sururi ilmdandur,

Ko'rar ko'zlarning nuri ilmdandur.

Bu bayt bilan boshlanuvchi masnaviyda adib tanosib, epitet kabi kabi she'riy san'atlardan foydalangan hamda Toshkentdagi gimnaziya, vistavka, teatr kabi ilm maskanlaridan olgan taassurotlarini ta'riflagan ,shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritada

Toshkent shahriga ilib qo'yaman deydi va tarqatmani Toshkent shahriga ilib qo'yadi.

3-o'quvchi:

Bor ekan Furqat otliq bir g'aribing,

Visoling davlatidin benasibing.

Bu bayt bilan boshlanuvchi she'rida adib tanosib,epitet kabi she'riy san'atlardan foydalangan hamda Istambuldagi sayohatidan olgan taassurotlarini ta'riflagan, shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritada Istambul shahriga ilib qo'yaman deydi va tarqatmani Istanbul shahriga ilib qo'yadi.

4-o'quvchi:

Xudo bermish iki farzand:Nozimjon,Hakimjon,

Qachon bo'lg'ay ko'ngul uzmoqqa bu ko'zu qarolarni.

Bu bayt bilan boshlanuvchi she'riy maktubda adib ta'did,epitet,ibora kabi she'riy san'atlardan foydalangan hamda Qashqardagi sayohatidan olgan taassurotlarini ta'riflagan, shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritada Qashqar shahriga ilib qo'yaman deydi va tarqatmani Qashqar shahriga ilib qo'yadi.

5-o'quvchi:

Dedi Tangri:"Habibim,yo Muhammad,

Tila mandin bu dam, Inna a'toynak".

Bu bayt bilan boshlanuvchi tarji'bandida adib nido,tanosib,epitet kabi she'riy san'atlardan foydalangan hamda Makkadagi sayohatidan olgan taassurotlarini ta'riflagan, shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritada Makka shahriga ilib qo'yaman deydi va tarqatmani Makka shahriga ilib qo'yadi.

6-oq'uvchi:

“Nuqta lab ustida bejodur”,- dedim,aydi kulib,

Sahv qilmish kotibi qudrat magar tahrirda.

Bu bayt bilan boshlanuvchi g’azalida adib savol-javob,kitobot,epitet kabi she’riy san’atlardan foydalangan hamda Kashmirdagi sayohatidan olgan taassurotlarini ta’riflagan, shuning uchun bu baytni Furqat sayohati tasvirlangan xaritadaagi Kashmir shahriga ilib qo’yaman deydi va tarqatmani Kashmir shahriga ilib qo’yadi.

<https://conferencea.org>

2-guruhga Furqat lirikasining janr xususiyatlarini “Veyer” usulida yoritib berish sharti beriladi.

O'qituvchi:

O'quvchilar! Ushbu lira cholg'u asbobining bitta kamchiligi bor. Shu kamchiligini topib, Furqat lirikasiga xos janrlar asosida to'ldiring va janrlarni misollar bilan sharhlang hamda xususiy tahlil qiling.

O'quvchilar lira asbobining kamchiligini quyidagicha to'ldirishadi hamda g'azal,muxammas,musaddas,tarji'band,masnaviy kabi adib ijodiga xos lirikaning janrlari bilan lira asbobining torlarini yasaydilar,misollar bilan sharhlaydilar,xususiy tahlil qiladilar.

Guruhlar o'z taqdimotlarini himoya qilgandan keyin,raqib guruhlar o'zaro birbirlariga muammoli savollar berishadi, ballari e'lon qilinadi,shundan so'ng Tavakkal Qodirovning Furqat g'azali bilan kuylanuvchi "Fasli navbahor o'ldi"qo'shig'ining kuylanishi eshittiriladi. Furqat g'azallarini "Obrazli tahlil qilish" usuli orqali 1-guruh vakillariga "Fasli navbahor o'ldi" g'azalini, 2-guruh

vakillariga “Adashganman” radifli g’azalini xususiy tahlil qilish uchun beramiz. Guruhlar maxsus tayyorgarlikdan keyin o’z ishlarini himoya qilishadi.

1-guruh vakillarining taqdimoti:

Berilgan baytni obrazli ,xususiy tahlil qiling:

Fasli navbahor o’ldi,ketibon zimistonlar,

Do’stlar g’animatdur,sayr eting gulistonlar.

1.Mavzusi: Tabiat haqida

2. G’oyasi: Tabiatni,qushlarni,gullarni sevishga,himoya qilishga chaqiradi

3.Qofiyasi:zimistonlar-gulistonlar

4.Radifi: yo’q

5. Vazni:hazaji musammani ashtar

6.Lug’at:zimiston -qish

7.She’riy san’atlari: tazod(zimistonlar-gulistonlar),tanosib(navbahor,zimistonlar,gulistonlar),nido(do’stlar)

8.Nasriy bayoni: Bu baytda yilning eng dilbar fasli bahor go’zalligidan dos’tlarni bahramand qilish istagi ifodalangan.Shoir o’tkinchi umrni go’zallik qo’ynida

ezgulik bilan o'tkazishni istaydi. Chunki bahorgina emas, umr ham o'tkinchi-
"g'animat".

Berilgan baytni obrazli ,xususiy tahlil qiling:

Qumrilar qilib ku-ku, bulbul aylabon chah-chah,
Sarv gul uza doim tortar oh-u afg'onlar.

3. Qofiyasi: b-a. b-afg'onlar

4. Radifi: yo'q

5. Vazni: hazaji musammani ashtar

6. Lug'at: sarv-tik o'sadigan daraxt

7. She'riy san'atlari: intoq (bulbulning oh-afg'on
chekishi), tanosib (qumrilar, bulbul, sarv, gul)

8. Nasriy bayoni: Qumri va bulbullar nola chekadilar. Gullar, sarvlar ularga noz-u
ishva bilan boqib, ular fig'onini yana-da kuchaytiradilar. Hayot o'zining rang-barang
chiroyi va sermazmun mohiyatini namoyon eta boshlaydi.

2-guruh vakillarining taqdimoti:

Berilgan baytni obrazli ,xususiy tahlil qiling:

Chekib bulbul kabi afg'on saharlar yig'lasam yo'q ayb,

Bahor ayyomi o'tib bo'stonidin adashganman.

1.Mavzusi: Vatandan ayriliq

2. G'oyasi: Vatanni sevish,uni ko'z qorachig'idek asrab-aavaylash

3.Qofiyasi:b-a,b-bo'stonidin

4.Radifi: adashganman

5. Vazni:hazaji musammani solim

6.Lug'at:sahar-tong

7.She'riy san'atlari: intoq(bulbulning afg'on chekishi),mubolag'a(saharlar yig'lashi),tanosib(bulbul,sahar,bahor,bo'ston)

8.Nasriy bayoni: Shoir chet ellarda kezar ekan,bir daqiqa vatanidan ko'ngil uza olmaydi.Yurtidan ayro tushganini dil-dilidan his etib turadi,iztirob chekadi.Buning yorqin misoli uning xorijda yozgan "Adashganman" radifli g'azalidir.

Berilgan baytni obrazli ,xususiy tahlil qiling:

Qolib sargashtalik sahrosida hayron-u sargardon,

Ulug' dargohlarning ostonidin adashganman.

3.Qofiyasi:b-a,b-ostonidin

4.Radifi: adashganman

5. Vazni:hazaji musammani solim

6.Lug'at:sargashtalik-bosh aylanish

7. She'riy san'atlari: Mubolag'a (sargashtalik sahrosida qolish), epitet (ulug', sargashtalik, hayron-sargardon)

8. Nasriy bayoni: She'rga "adashganman" soz'ining radif qilinib, urg'u berilishining o'zida katta ma'no bor. Qayerga bormasin, shoir o'zini g'arib, oshyonidin ayrilgan qush, bo'stonidan adashgan bulbul singari his qiladi. O'zim tug'ilib-o'sgan ulug' dargohlardan ayrilib, Vatan sog'inchidan boshim aylanib, hayron-u sargardon bo'lib qoldim.

Guruhlar o'z ishlarini himoya qilib yakunlagach, bir-birlarini tanqid qiladilar, to'ldiradilar, baholaydilar.

Yangi mavzu "**Bilim maskanidan bilimlar qasrigacha**" deb nomlangan metod orqali mustahkamlanadi.

Furqat 14 yoshida madrasada tahsil olgan. O'quvchilar tafakkurida adib yashab, ilm olgan muhitni gavdalantirish maqsadida madrasalar ko'rinishidagi oltita kichik uylarga va katta qasr ko'rinishidagi uyga yangi mavzuga doir oson, o'rtacha murakkablikdagi hamda o'ta murakkab savollarni har o'quvchiga bittadan qog'ozlarga yozib joylab qo'yamiz. Qaysi guruh vakillari o'z chekiga tushgan savollarning barchasiga to'g'ri va to'liq javob berishsa, o'sha guruh vakillari g'olib sanaladi.

Furqat bobomizning qilgan amallari, bosgan izlari biz uchun hamisha o'rnak bo'lmog'i lozim! Hayot davom etar ekan, umrini hikmat izlashga baxshida qilib yashagan sevimli adibimiz asrlarga asrdosh, zamonlarga zamondosh bo'lib, qalblarimizda ruhan yashab qolaveradi!

Yillar o'tar, o'tar asrlar,

Dunyoga keladi ne-ne avlodlar.

Lek tarix yodidan chiqmagay zinhor,

Elim deb yashagan buyuk avlodlar.